

IANCU LAURA

„MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETÜNKBEN SAJTÓKURIÓZUM”

A MOLDVAI MAGYARSÁG FOLYÓIRAT TÖRTÉNETE ÉS ÜZENETEI

Amikor elhatároztam, hogy egy rövid tanulmány keretében összefoglalom a *Moldvai Magyarság* folyóirat keletkezésének történetét, és áttekintem bő három évtizedes működését, nem számoltam azzal, amit a legfrissebb szám kézbevételekor olvastam: „Kedves Olvasóink! A Moldvai Magyarság 2022. téli számával elköszön olvasóitól, közreműködőitől, és köszönetét fejezi ki a támogatóinak.”¹

A három évtizedes múltra visszatekintő kétnyelvű lapot, a Pozsony Ferenc által „artikuláltabb magyar öntudatú csángók”-nak² nevezett pusztinai elszármazottak egy csoportja alapította meg és indította útjára 1990 márciusában, *Csángó Ujság, Gazeta Ceangăilor din Moldova* címmel, a székelyföldi Sepsiszentgyörgyön. A moldvai csángók érdekvédelmi törekvéseiről szóló tanulmányában Pozsony azt is hangsúlyozza, hogy „mivel a moldvai katolikus falvakban saját anyanyelvű értelmiségi réteg nem alakulhatott ki, elsősorban az Erdélyben megtelepedettek szorgalmazták a moldvai csángó magyar kultúra és nyelvjárás védelmét, hosszabb távú fenntartásának szükségességét és európai jelentőségét”.³ Meg kell jegyezni azonban azt is, hogy Moldvában nemcsak '89 előtt, de hosszú ideig azt követően sem számolhatunk az etnikai, nyelvi önrendelkezéshez szükséges körülményekkel. A lap alapításának a jelentősége a '89 előtti történelmi korszak ismeretében értékelhető hitelesen. Erről az időszakról azonban főként publicisztikai és szépirodalmi írásokból,⁴ oral history kiadványokból⁵ és a közelmúltban közreadott gyűjtésekből⁶ ol-

¹ *Moldvai Magyarság* (a továbbiakban: MM), 2022/Tél, 331, 2. p. A lapot korábban több ízben felterjesztettem különféle díjakra. Rövid ideig külső munkatársként és szerzőként magam is készítettem különféle anyagokat.

² POZSONY Ferenc: *A moldvai csángó magyarok*, Gondolat Kiadó – Európai Folklór Intézet, Budapest, 2005, 193. p.

³ Uo., 192–193. p.

⁴ Legjelentősebbek és legismertebbek: BEKE György: *Csángó passió. Barangolások moldvai csángó-magyarok között*; sajtó alá rendezte ARA-KOVÁCS Attila, Európa Kiadó, Budapest, 1988; Ferenczes István *Moldovának árva népe* című riportsorozata, ami részletekben 2001–2003 között jelent meg a *Moldvai Magyarság* hasábjain.

⁵ Legjelentősebb: GAZDA László: *Hát én hogyan síratnám. Csángók sodró időben*, Szent István Társulat, Budapest, 1993.

⁶ ZSÍROS Tibor: *Képek, emlékek Moldvából és Erdélyből (1974–1990)*, Fekete Sas Könyvkiadó Bt., Budapest, 2021.

vasható vallomásokból tájékozódhatunk. A korabeli társadalmi, politikai eseményekről és folyamatokról nem készült átfogó elemzés. Ennek a hiánynak a pótlására itt természetesen nem vállalkozhatunk, ám az alapítók által megfogalmazott szándékok és célok pontos megértéséhez szükséges röviden szólni a közvetlen előzményekről.

Történelmi körkép – előzmények

A 20. század utolsó évtizedeiben a moldvai magyarságot érintő nyilvános diskurzus mind a tudományban, mind a sajtóban tiltott cselekedetnek számított. A szigorú tilalmak közepette a Moldvába utazó magyarországi gyűjtők, látogatók nemcsak a saját, de a vendéglátóik életét és szabadságát is veszélyeztették. Tanulságos, hogy e körülmények ellenére nem kevesen vállalták ezt a kockázatot, mi több a Moldvából hozott híreket, különféle összejövetelek keretében a téma iránt érzékeny közönséggel meg is osztották. Ez az illegális, informális „intézmény” nemcsak szimbolikus töltetű, hanem valóságos kapcsoló, híd volt a kisebbségben élő magyarság és az anyanemzet között.⁷

Moldvában az 1960-as évektől kiépülő termelészövetkezetek, valamint a szövetkezetek hálózata révén előidézett etnikai keveredés jelentős változásokat indított el az élet majd minden területén, így az identitás és az asszimiláció terén is. A katolikus magyar nők a román térszében román társaiktól, a bányákba, városi iparba kényszerített férfiak és fiatalok pedig román kollégáiktól eltanulták a román nyelvet, és életmódjukhoz hasonlóan, önazonosságukban is hozzáidomultak a többségi társadalom nyelvéhez és világképéhez. Az ipari munkavállalók révén számottevően megnőtt az Erdélybe költözött moldvai katolikus magyarok száma is, becslések szerint 1960 és 1985 között mintegy ötvenezer moldvai telepedett le székelyföldi városokba. A betelepülők magyar nyelvjárása idegenül hatott a helyi magyarság számára, de a román nyelvismeret sem érte el azt a szintet, amely a két irányból érkező stigmatizációt elkerülhetővé tette volna. A feszültségekkel terhelt integráció, akkulturáció és együttélés, mind az erdélyi magyarság, mind pedig a moldvai magyarság részéről komoly erőfeszítéseket igényelt. A titkosszolgálati ügynökök működése és az egyházi nyomás közepette a Moldvában élő katolikus magyar közösségek kettős elnyomás alatt éltek mindennapjaikat. Az anyanyelvhasználat az otthonok szűk terére szorult vissza. Az állami rendelkezésekben foglaltak értelmében a hatóságok az iskoláskorú gyermekektől megkövetelték a román nyelv ismeretét. A nyelvi hiányossággal küzdő diákok akár több alkalommal is tanévet ismételtek vagy kikerültek az iskolai

⁷ Itt elsősorban Domokos Pál Péter munkásságát, valamint országszerte megtartott előadásait kell megemlíteni.

oktatásból.⁸ A papság a szentségek kiszolgáltatásának feltételül szabta a hittani alapismeretek és az alapvető imák ismeretét – román nyelven. A vizsgát nem abszolváló magyar fiatalok az engedélyt jobb esetben napszámos munkával váltották ki, rosszabb esetben hosszú ideig váraoztak például a házasságkötés egyházi engedélyezésére.

A kommunizmus utolsó éveiben és a rendszerváltást követő esztendőben az erdélyi és a magyarországi értelmiségi körök újból napirendre veték a moldvai magyar kisebbség jogainak a képviselését.⁹ Ebben a társadalmi és politikai környezetben született, születhetett meg az önálló érdekvédelmi szervezet alapításának a gondolata, de nem Moldva területén, hanem a Székelyföldön. 1990 őszén, a Kovászna Megyei Könyvtárban (Sepsiszentgyörgy) tartotta meg alakuló ülését a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége (Asociația Maghiarilor Ceangăi din Moldova; MCSMSZ). A szervezet bírósági bejegyzésére 1991-ben került sor. 1995-től a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) társult tagjaként működik.¹⁰

Csángó Újság – a lap alapítása

Az RMDSZ szórványbizottságának megbízásából 1990 tavaszán a *Háromszék* napilap szerkesztősége közreműködésével megjelent a *Csángó Újság* első száma. A kiadvány alapítói: Eröss J. Péter, Nyisztor Tinka, Ősz Eröss Péter és Bartos János. Az első két évfolyam Eröss J. Péter főszerkesztésében jelent meg. 1992-től a lap főszerkesztője és mindenese Ősz Eröss Péter volt. A román-magyar nyelvű újság havi rendszerességgel, négy oldal terjedelemben jelent meg, kezdetben tízezer példányban. A lap támogatói induláskor többnyire székelyföldi városok, olvasói erdélyi magyarok, ám az előfizetők között emigrációban és Moldvában élő magyarokat is találunk.¹¹ Szimbolikus értékű,

⁸ Az iskolaügyről L. például: VINCZE GÁBOR: *Asszimiláció vagy kivándorlás. Források a moldvai magyar etnikai csoport, a csángók modern kori történelmének tanulmányozásához, 1860–1989*, Teleki László Alapítvány, Budapest, 2004; BODÓ CSANÁD – TRUNKI PÉTER: *A tanfolyelől jelent: román állami iskolázás a moldvai magyar falvakban*, Kriterion, Kolozsvár, 2017.

⁹ Több helyütt sajtóhírek jelentek meg, az emigrációban élő magyar közösségek különféle petíciókat fogalmaztak meg stb.

¹⁰ L. még: IANCU LAURA: *Ha magyar, miért csángó? A moldvai magyarság története és elcsángósítása*, Libri Kiadó, Budapest, 2022.

¹¹ Ezzel kapcsolatosan a következőket olvassuk: „A lap támogatására kezdetben nagy volt a lelkesedés. Egyházak vezetői, hazai és külhoni magyar értelmiségiek és kevésbé iskolázott emberek, szervezetek és magánszemélyek tényleges jelentős anyagi támogatást nyújtottak (...). Sokan írásaikkal támogatták a szerkesztői munkát. Papok, pedagógusok és mások önként vállalták a lap terjesztését.” A támogatásokat a *Csángó Újság* Alapítvány kezelte és használta fel. A számvetésből végül kiderül az is, hogy „a kez-

hogy a lap alapítását Gyulafehérvár püspöke, Bálint Lajos is méltatta és üdvözölte.¹²

A lap történetében két időszakot különíthetünk el, az 1990–1998-ig tartó és a 2001–2022 közötti periódust. Az első időszakban a lapot moldvai magyarok szerkesztették. A későbbi újraindítását, ahogy később szó lesz róla, a *Székelyföld* folyóirat alapítója és főszerkesztője, Ferenczes István költő vállalta. A közel hároméves szünet oka az anyagi források hiánya. Bár a szerkesztőség összetétele, az újság megjelenésének a helye, a példányszám,¹³ a külső adottságok és a terjedelem terén különbségekkel is számolhatunk, a koncepció és a célok tekintetében folytonosságnak vagyunk a tanúi.

A rovatok címe és tematikája időnként változott, ám alapvetően és következetesen a moldvai magyarságot érintő *aktuális hírek*, a népcsoport *történelmét*, *nyelvi* és *kulturális sajátosságait*, *életmódját* és *népköltészetét*¹⁴ bemutató írások, ritkábban és esetenként a *magyar történelem* egyes alakjairól, történelmi eseményeiről és az azokhoz kapcsolódó évfordulókról, az országhatáron kívül élő magyar közösségekről szóló írások, valamint *szépirodalmi* alkotások kaptak helyet.¹⁵ Érdemes az előbbieket kiegészíteni azokkal a célkitűzésekkel, amelyeket a lap a rovatok bemutatása kapcsán fogalmazott meg: „*Csángó Cimbora* (...) szépirodalmi jellegű, gyermekeknek (és ifjaknak) szóló írások. (...)

deti eufóriás napokban túlméreteztük mi is reményeinket”. A közölt hírek alapján úgy tűnik, az első hónapok után a lap erkölcsi és anyagi támogatások szűkében működött a *Háromszék* napilap szerkesztőség szakmai közegében. *MM*, 1998. november–december, IX. évf., 102–103. sz., 1. p.

¹² Levelét a lap az 1990. december 9-i számban közölte.

¹³ A példányszámok tekintetében nem sikerült pontos adatokra bukkanni. A '98-ban készített visszatekintésben azt olvassuk: „a kezdet kezdetén főleg az első két-három évben többezres példányszámban [jelent meg]. Minden bizonnyal túlzott nagy szám volt ez. Később drasztikusan csökkentettük a lap példányszámát. Jelenleg ez lecsökkent 1500-ra”. A példányszámra vonatkozó pontos adatok 2001 után sem ismertek. Szintén csak következtetni tudunk a terjesztés körülményeire, az előfizetők és az olvasók összetételére és számára. A lap magyarországi árusítása révén a kétezres évektől az olvasók a nagyobb hírlapárúsító boltokban is hozzájuthattak a folyóirathoz.

¹⁴ Idesorolhatjuk az egyházi népenekeket is, amelyek rendszeresen megjelentek a lap hasábjain. A moldvai szövegpéldák mellett a Náray (1695), a Turóci (XVII. sz.), a Kisdi (1651), a Bozóki (1797), a Cantus Catolici (1651) énekeskönyvekből is közöltek szövegeket.

¹⁵ Esetenkénti kivételektől eltekintve többnyire egy-egy szerző (Domokos Pál Péter, Lükő Gábor, Mikecs László, Halász Péter, Iancu Laura) kötetéből közöltek (folytatásokban) részleteket. A tanulmányok vagy tanulmányrészletek közlése mellett a szerzők és kutatók, művészek életművét is bemutatták vagy méltatták. Az előbb felsoroltak mellett: Lakatos Demeter, Hodorog Luca, Nyisztor Ilona, Petrás Mária. Népköltési alkotásokat mások mellett Kóka Rozália, Jagamas János, Kallós Zoltán, Seres András, Sebestyén Ádám gyűjtéseiből közöltek. Irodalmi alkotásokat mások mellett: Lakatos Demeter, Kányádi Sándor, Farkas Árpád, Ignác Rózsa írásaiból adtak közre.

Csángókutatók (...) portrékat közöltünk egyes neves kutatókról (...) és munkásságukról (...). Vallásos szövegeket (...), Mária-himnuszokat [közöltünk], ismervén a moldvai magyarság Mária-tiszteletét.¹⁶ (...). Azon pedagógusok visszaemlékező jellegű írásait [közöltük], akik Moldvában tanítottak (...).¹⁷ Jelentős román nyelvű sorozatunk volt egyes falvakról. Kicsi *Kalendárium* címen egy esztendőn keresztül közöltünk az egyes hónapok jeles napjaival kapcsolatosan néprajzi jellegű ismeretanyagot. A millicentenárium évétől kezdve *Nem árt, ha tudjuk...* címmel minden számban közreadtunk egy-egy rövid magyar történelmi jellegű írást (...), összefoglaltuk nagyon röviden a magyar történelmet; majd pedig az erdélyi fejedelmekről adtunk rövid összefoglalót. 1994 januárjától havonta közöltük egy-egy klasszikus írónk és költőnk portréját. Ezekkel és más rovatokkal az volt a szándékunk, hogy a moldvai magyarság (ha dióhéjban is) valamit ismerjen meg a magyar kultúrából”¹⁸.

A lap általános célkitűzéseit a 10. évfolyam kapcsán készített főszerkesztői „számadásból” idézzük fel: „Lapunk létrehozásával kettős célunk volt. Egyrészt szándékunkban állt fölírni a moldvai magyarság érdeklődőbb rétegeit, ráébreszteni, tudatosítani identitására, önmaga többre becslésére; erősíteni bennük a magyarsághoz való tartozás tudatát; a közlendő történelmi tárgyú írások által rádöbbeneni eredetükre, történelmi múltjukra stb. Mindezeket két nyelven és bizonyos egyszerűséggel közölni. De *céljaink között szerepelt más is*; az például, hogy fölhívjuk az erdélyi, az anyaországi és a nyugati magyarság figyelmét a pusztulásban lévő moldvai magyarságra, ráirányítani az összmagyar értelmiség figyelmét a moldvai csángó-magyarság anyagi szellemi-lelki nyomorára, arra a hallatlan lelki-szellemi-nemzetiségi genocídiumra, ami ott folyik az állami és az egyházi vezetők részéről.”¹⁹

Fókuszban – kiemelt témák

A lap az első számtól kezdődően az utolsóig kiemelt figyelmet fordít az MCSMSZ működésére, a '90-es évek elején kibontakozó, az 1997-ben az intéz-

¹⁶ Bár a lap a jászvásári egyházmegye egyes képviselőinek bizonyos állításaival szembeállt, a moldvai magyarság katolikus vallásosságának a tiszteletben tartása mellett kötelezte el magát. Mindazonáltal olyan, református szellemiségben fogant írásokat is közreadott, amelyekben a katolikus magyarok vallásváltását vetik fel, mint a magyar önazonosság és a magyar nyelv fennmaradását nagyobb eséllyel szolgáló megoldást. L. például Berczik Imre a csángók magyar nyelvének megőrzéséről szóló írása (*MM*, 1994, V. évf., 47. sz., 1. p.). A Moldvában élő református magyarságért végzett szolgálataért Árus Csongor László lelkész Julianus-díjjal tüntették ki.

¹⁷ Több, igen értékes adatot tartalmazó cikk jelent meg azon orvosok tollából is, akik '89 előtt Moldvában teljesítettek szolgálatot.

¹⁸ *MM*, 1998. november–december, IX. évf., 102–103. sz., 1. p.

¹⁹ Kiemelések az eredetiben.

ményesülés útjára lépett, 2000-ben intézményesült anyanyelvi oktatást övező eseményekre; az anyanyelvű mise szolgáltatására vonatkozó, 1991-től Pusztinán, 1997-től Klézsén megfogalmazott igényekre és a mai napig rendezetlen egyházi ügyekre, és rendszeresen tudósít a rendkívüli eseményekről (árvizek, tragédiák, stb.). Figyelmet fordít a Csíkszeredában, valamint a Székelyföld más városaiban tanuló moldvai diákokkal kapcsolatos eseményekre.²⁰ Szemlézi, lefordítja és közli a román, különösen is a bákói sajtó katolikus magyarokkal kapcsolatos írásait. Teret szentel a moldvai származású kutatók írásainak a közlésére, az alkotók, szerzők pályájának a követésére.²¹ Tudósít azokról a Magyarországon vagy Európa egy-egy városában, politikai intézményeiben zajló eseményekről, ahol moldvaiak vettek részt, vagy a népcsoport etnikai és kulturális ügyeiről esett szó. A szöveges tartalmak állandó kísérői a *fényképek* és más illusztrációk (rajzok, grafikák).²² A szerkesztőség visszaemlékezése szerint az újság „külséjére nézve szerény köntösű lapként indult (...), meglehetősen gyenge minőségű papíron (...), képanyaga is minőségileg elmaradt a kívánt színvonaltól.”²³ A változó és folyamatosan bővülő szerzői gárda állandó tagjai között erdélyi (Gazda László, Sylveszter Lajos, később: Sántha Attila), magyarországi (Halász Péter), és moldvai szerzőket találunk (Tamás György, Nyisztor Tinka, Csicsó Antal, Eröss J. Péter, Ősz Eröss Péter, Istók György, Sescu Petre, Zöld Péter, Botezatu Viktória, később: Bilibók Jenő stb.).

Címváltás – eszmei helyreigazítás

A lap 1992 tavaszán (22. sz.) új címen jelentkezett: *Moldvai Magyarság* (Csángó Újság = Gazeta ceangailor). A címváltozás okát a szerkesztőség a 24. számban indokolja meg részletesen. A kérdés súlyossága miatt a hivatalos indoklásból részletesen idézünk:

Tervünk régebbi eredetű, már induláskor felmerült a mostani cím, de akkor, bizonyos viták után a Csángó Újság megnevezésnél döntöttünk (...). Volt idő, amikor senki emberfiának nem jutott volna

²⁰ A székelyföldi oktatás történetéről L. például a program vezetőjével, Borbáth Erzsébet igazgatóval készített beszélgetést: *MM*, 1995. szeptember, VI. évf., 64. sz., 2. p.

²¹ Kiemelt figyelmet kap Petrás Mária kerámiaművész, továbbá Lakatos Demeter, Duma-István András, Demse Márton, Nyisztor Ilona, Nyisztor Tinka, Gábor Felicia, Iancu Laura, a Csángó Rádió alapítója és szerkesztője: Lőrinc Celestin és sokan mások.

²² A fényképfelvételek szerzői nem minden esetben kerülnek feltüntetésre. A korai számokban több helyütt az ŐEP (Ősz Eröss Péter) és a Pusztinai feliratot/szerzői nevet olvassuk (utóbbi feltehetően előbbi álneve). Később, ismét csak a szerzők feltüntetése nélkül Csoma Gergely és Ádám Gyula képeit látjuk viszont. Ádám Gyula 2001. januárjától a lap állandó fotográfusa és grafikusa volt.

²³ *MM*, 1998. november–december, IX. évf., 102–103. sz., 1. p.

eszébe, hogy a székelyt, a csángót ne tartotta volna magyarnak. Vagy arra se gondolt senki, hogy külön nemzetiségnek könyvelje el a svábot, a szászt, a németet stb. Ki hitte volna pár évvel ezelőtt, hogy a maghear, ungar, secuî, ceangău román kifejezések valaha külön »nemzetiségek« megjelölésére szolgálnak majd? (...) »Minek kell ennyire felaprózni, ha imáánd mind magyarok vagyunk?« – így méltatlankodott Józsi bácsi,²⁴ s én igazat adtam neki, mert tudom azt, amit ő nem tud (...). A szakirodalomban beszélünk csángó nyelvjárásról (és nem csángó nyelvről), csángó folklórról, csángó néprajzról vagy csángó balladáról, népdalról, sőt csángó vidékről stb. Tréfásan Csángóliáról is hallani, itt-ott a szó pejoratív, gúnyos hangszínű (jelentésű) is lehet (...). Ma már minden moldvai katolikust csángónak neveznek. A már rég nyelvet felejtett, beolvadt falvak lakóit is így nevezik, még a románok is. Ez az általánosítás csak a második világháború utáni években terjedt el, főleg az efemerikus életű magyar iskolák idején. Régebben (45–50 évvel ezelőtt) csak az »eszelsőket« neveztek csángóknak. A madéfalvi események következtében odakerült magyar csoportok magukat nem nevezték így. Sőt sértette is ez a szó őket. Ma sem egyértelműen fogadják el, bár nem szabadkozniak e megnevezés ellen, mert az erdélyiek is így nevezik (...). Egy dolog biztos: nem ők nevezték el így magukat, mások adták rájuk e nevet, elsősorban – úgy gondolom – a kutatók, a tanult emberek. (...) Konkrétabb, ha csángó balladát, népdalt, mesét, építészetet stb. mondunk és írunk. Viszont a könyvekben csak úgy általában, mint népcsoportra (s elsősorban a moldvaiakra) vonatkoztatva használni ma már – megítélésem szerint – nem szabadna. Miért? (...) A moldvai magyarokat (...) *ex catedram* románoknak kiáltják ki (...). A moldvai magyar ezt hallja papjától, ezt a tévében, a rádióban, ezt olvassa a (...) lapokban.²⁵ Ezzel együtt naponta azt kell hallania: *ti nem vagytok magyarok, nem tudtok magyarul, a csángó nyelvnek semmi köze a magyarhoz, ti csángók vagytok, románok vagytok, nyelvetek a csángó nyelv stb.* De sajnos, ezt hallja a magyar testvérétől is némelykor, ha nem is éppen ilyen sarkítottan. Ezért aztán többször hallani az ő szájukból is ilyeneket: *mi nem vagyunk magyarok, mi csángók vagyunk, nem tudunk magyarul, csángósul beszélünk stb.* Vigyázat: az ilyen kijelentések nem ugyanolyan tartalmúak ott (s főleg a következmény nem ugyanaz), mintha egy

²⁴ Egy szászkúti magyar vallomása a lap szerkesztőjének.

²⁵ A fogalom körüli polémiával számos cikk foglalkozik, a szerzők között helyi egyházi vezetőket is találunk. L. például az 1993-as évfolyam augusztus–szeptember folyamán megjelent számok vonatkozó írásait.

székely bácsi büszkén (...) azt mondaná, hogy: kérem, én székely vagyok. Tehát, ha mi csángónak mondjuk őket, eltaszítjuk magunktól. Márpedig ez volt a baj évszázadok óta, ezért van az ma is. (...) Amikor moldvai magyarságot mondunk, minden esetben az ott élő magyarokra gondolunk. Csángó-magyar lapunk címe tehát ezután Moldvai Magyarság.²⁶

A fentiek kapcsán, és a lap alapításának indítékaira visszautalva, szólani kell itt egy további motivációról, amely az említettekhez képest, más természetű.²⁷ Nyisztor Tinka egy középiskolai élményére visszaemlékezve a következőket fogalmazta meg:

Nem voltam képes választ adni a franciatanár (R. V.) kérdésére: – Végeredményben Te ki vagy? Leeresztettem a fejem, és hallgattam. Egy örökkévalóságnak tűnt, míg végre kiszólta: – Hát jól van, foglalj helyet. Minden lehajtott fő nevében kérdezem: miért nem tudtunk egy helyes választ adni erre a kérdésre? Miért van minden embernek a falunkban két neve? A hivatalos okmányokban román neve, a mi nyelvünkön magyar neve? Ha a családban, az utcán magyarul beszélünk, az iskolában, a templomban miért nem tanulhatunk és imádkozhatunk magyarul? Miért állítják egyesek (többnyire értelmiségi emberek), hogy korcsok vagyunk, pusztán annál az oknál fogva, hogy egy archaikus magyar nyelvet beszélünk? Hogyan is beszélhetnének az irodalmi magyar nyelvet, ha a mi iskolánkban azt nem tanítják?²⁸

Tény, hogy az MCSMSZ a moldvai magyarság érdekvédelmi szervezeteként határozta meg önmagát,²⁹ és a szervezet alapítói hozták létre az újságot is, amely valamennyi, a szervezet működését érintő eseményről beszámol, mégis, bár a feladatkörök sok tekintetben átfedték egymást, célkitűzései révén a lap autonóm intézményként működött. Ennek igazolására elég arra utalni,

²⁶ MM, 1992. május, III. évf. 24. sz. 1.p., 3. p. A „Csángó Újság Alapítvány” megnevezés ezt követően csak a folyóirat bankszámláján szerepelt. Az Alapítvány 1992-ben létesült, a lap gazdasági válságának a rendezése reményében (MM, 1992. január, III. évf., 20. sz., 1. p.). Igen tanulságos volna annak megvizsgálása, hogy a csángó kifejezés milyen asszociációkat hívott elő az egyes korszakokban, a moldvai magyarokkal kapcsolatos eseményeket követő olvasókban. Nem kétséges, hogy a fogalomnak, az érzelmi hatáskeltés mellett van egy masszív, marketing célokra is jól felhasználható adottsága. A fogalom „előnyeinek” okáról L.: PÉNTEK János: A moldvai magyarokról és a csángó elnevezésről, *Magyar Nyelv*, 110. évf., 2014., 4. sz., 406–416. p.

²⁷ A lapszámokat az Arcanum Digitális Tudománytár adatbázisában tekintetem át. Az itt elérhető gyűjtemény nem teljes, több szám hiányos, és gyakran lapszámok is hiányoznak.

²⁸ A szerző a Pusztinában használt nevével jegyzi a cikket: Dani Péter Tinka. MM, 1990. május, I. évf., 3. sz., 4. p. A *Levél az otthoniaktól* című cikk román nyelven jelent meg a lapban; az itt idézett részlet magyar fordítását a tanulmány szerzője készítette.

²⁹ MM, 1990. június, I. évf., 4. sz., 1. p.

hogy az újság forrása, közege és otthona a moldvai magyar írásbeliségnek. Az írásbeliség korai megnyilvánulásai, alkotásai a lap hasábjain láttak napvilágot.³⁰ Minden bizonnyal ezekre az egyedülálló tulajdonságokra, adottságokra is utalt Ősz Eröss Péter, amikor a lap 10. évfolyamának jubileuma kapcsán úgy fogalmazott: „A *Moldvai Magyarság* című havi (az utóbbi időszakban kéthavi) lap rendeltetéséből és céljából adódóan sajátos vonású sajtótermék a magyar nyelvű újságírás palettáján. A több mint kétszáz esztendő magyar nyelvű sajtó történetében lapunk az első sajtótermék, amely a Kárpátoktól keletre eső területek magyarságának készül és e magyar népcsoporttal foglalkozik. Ezért azt is mondhatnánk, hogy művelődéstörténetünkben sajtókuriózum.”³¹ Az irányelvek kapcsán végül hangsúlyozni kell azt is, hogy a lap szellemiségét egészében meghatározta Domokos Pál Péter szellemisége.³²

Sajtókuriózum – témák, tartalmak, kérdések

Ahogy már szó esett róla, az újság alapvetően (aktuális) híreket és különféle témákkal (történelem, néprajz, nyelvészet, szépirodalom stb.) kapcsolatos ismereteket közöl moldvai és Moldván kívüli, román és magyar olvasói számára. A különféle műfajú, terjedelmű és eredetű tartalmak közös jegye, hogy közvetve vagy közvetlenül kapcsolódnak a moldvai magyarság történelméhez és/vagy jelenéhez. Az egyes történeti munkák (sorozatban történő) újraközlésének a jelentősége nem becsülhető alá, hiszen a lap olvasói számára a művek maguk hozzáférhetetlenek voltak, sőt többségüket éppen a román fordítás révén tették olvashatóvá, és azzal is könnyítették a falusiak olvasását, hogy egy-egy műből az aktuális vagy a leglényegesebb megállapításokat emelték ki és ajánlották olvasásra. Jelentőségteljes a népköltési szövegek közlése is. A nemzeti identitás kérdésében a népköltészet fontosságát nem szoktuk kellően hangsúlyozni, holott, a népcsoport magyar eredete és kulturális önazonossága tekintetében meghatározó bizonyítékként tekinthetünk arra a tényre, hogy a magyar falvakban – összmagyar viszonylatban – páratlanul gazdag a magyar népköltészet és jószerivel hiányzik a román nyelvű folklór.³³

³⁰ L. például: Istók György, *MM*, 1990. augusztus, I. évf., 5. sz., 1. p.

³¹ *MM*, 1998. november-december, IX. évf., 102–103. sz., 1. p.

³² Domokos Pál Péter kiemelt jelentőségét és hatását mutatja az is, hogy a lap, működésének második évében nevet változtatott, *Csángó Újság* helyett: *A Moldvai Magyarság* (*MM*, 1992. május, III. évf., 24. sz.). A 22. számot (1992) az elhunyt neves történész emlékének szentelték. A lap más jeles személyiségekről is megemlékezett, akik a lap történetében is jelentős szerepet töltek be. Például: Beke György (*MM*, 2007. március, XVII. évf., 3. (190) sz.) vagy Gazda László (*MM*, 2007. október, XVII. évf., 10. (197) sz.).

³³ Ez annak ellenére vagy azzal együtt is lényeges, hogy a mesehagyomány esetében például kimutatható a román hatás, ám a mese szöveghagyománya magyar nyelvű. Az Ion H. Ciubotaru által szerkesztett néprajzi kiadványok (*Catolicii din Moldova I-*

Ugyanebben a kontextusban értelmezhető az erdélyi és a magyarországi magyar sajtóorgánumoktól átvett cikkek (*Hargita Népe; Háromszék; MTI; Magyar Fórum*), amelyek hozzáférése szintén akadályba ütközött.³⁴

Megítélésünk szerint a lap legértékesebb írásai a primer közlések és közlemények: a különféle témákban készült visszaemlékezések,³⁵ beszámolók,³⁶ ki-sebbségügyi eseményekről szóló tudósítások,³⁷ a moldvai magyar írásbeliség és szépirodalom terén készült alkotások stb.³⁸ Hasonlóképpen egyedülálló forrásértékkel bír a hírfolyam is, amely változó formája, terjedelme, tartalma és témái ellenére a moldvai magyar közösség utóbbi három évtizedének megismeréséhez nélkülözhetetlen információkat örökített meg.³⁹ A lap hasábjain közreadott hírek ma már történeti források. Idesorolhatók az 1992-es román népszámlálás lészpedi körülményeiről szóló, a helyi Baló Marika által nyelvjárásban készített jegyzete;⁴⁰ a Klézsén alapított *Mi magunkról* című,⁴¹ az MCSMSZ által szerkesztett, *Reverinda* című, a lészpedi oktató, Márton Attila által alapított és szerkesztett *Csengáttýű* című lapok bemutatása stb.⁴² A hírro-

III., Iași, 1998, 2002, 2005), és az azokban olvasható román nyelvű népköltési szövegek északi, már a 19. században asszimilálódott közösségekből származnak, vagy az '80-as '90-es években bakelitlemezről, rádióból tanult román műdalok, ritkábban népdalok (*căntece populare*).

³⁴ Mindez azt is mutatja, hogy a lap szövetségben, de legalábbis munkakapcsolatban állt más műhelyekkel. A szövetségesek között kiemelt helyen van a budapesti székhelyű Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület. A szervezettel a lap több ízben közös pályázatot hirdetett, és több területen együttműködött. Az egyik ilyen közös program keretében nyolcnapos tanfolyamot rendeztek a Moldvában tevékenykedő helyi civil vezetők számára, amihez a helyszínt a második világháború idején Magyarországra települt, Egyházaskozáron élő moldvaiak biztosították (*MM*, 1995. április, VI. évf., 59. sz., 3. p.). További partnerek: Pax Romana Kongresszus; Frater Julianus Alapítvány (Dr. Atzél Endre). Utóbbi, 1994-től a francia Lourdes kegyhelyre utaztatott moldvai betegeket.

³⁵ Például: erdélyiek katonaként, tanárként, orvosként Moldvában.

³⁶ Például: a csíkszeredai székhelyű Domokos Pál Péter Alapítvány elnöki (Borbáth Erzsébet) beszámolói; konferenciákról, kulturális rendezvényekről, egészségügyi programokról szóló, a Székelyföldön tanuló moldvai diákokkal kapcsolatos beszámolók stb.

³⁷ Moldvai szervezetek alapításával kapcsolatos dokumentációk; a magyar nyelvoktatás korai eseményei; a románosított magyar családnevek visszamagyarosításának körülményei; az anyanyelvű mise igényléséhez kapcsolódó dokumentumok és az ügyet érintő eseményekről szóló beszámolók stb.

³⁸ Itt számos példát idézhetnénk. A lap hasábjain jelentek meg a moldvai szerzők és a diákok első írásai.

³⁹ Ennek alátámasztására számos példa idézhető a kulturális változások és a migráció területéről egyaránt.

⁴⁰ Közreműködött Vetési László. L.: *MM*, 1994. január, V. évf., 44. sz., 1–2. p.

⁴¹ *MM*, 1997. november–december, VIII. évf., 90–91. sz., 5. p.

⁴² *MM*, 2008. január, XVIII. évf., 1. sz., 2. p.; 2012. július, XXII. évf., 7. sz. (254), 5. p.

vat különös színfoltja és szerzője a székelyudvarhelyi Bálint Mózes („Mózes deák”), aki 1994-től van jelen írásával, és akinek az útinaplója, tudósításai később önálló kötetben is napvilágot láttak.⁴³ Híradásaiból szerzünk ismereteket arról, hogy a '90-es években hosszú évekig létezett egy 'ingajárat'-nak elnevezett „intézmény”, amely alapvetően egészségügyi területen nyújtott segítséget a moldvai magyaroknak, a gyógyszerek beszerzése és eljuttatása, a betegek kezelési helyszínekre – például a franciaországi Lourdes-ba – történő szállítása.⁴⁴ Egészen rendhagyó és értékes az Amerikában élő Sziki Károly beszámolója, amelyből kiderül, hogy a szerző New Yorkban, a Püski könyvesboltban bukkant rá Lakatos Demeter kötetére, minek hatására 1993 nyarán felkereste a költő szülőfaluját. Az élménybeszámolójában közölt beszélgetésrészletek nyelvészeti szempontból is rendkívül értékesek.⁴⁵

Elhez hasonlóan fontosnak tartjuk kiemelni azokat az írásokat, amelyek a lap szerzői/szerkesztői és a helyi egyházi és politikai elit közötti diskurzus, vita, polémia jegyében születtek. Egyetlen példát kiemelve: Ioan Robu érsek és Ősz Erős Péter (nyilvános) levélváltása, ami a lap 1991. júniusi számában jelent meg, és aminek az egyik központi kérdése ezúttal is a csángó fogalom és a „csángó nyelv” volt. Ősz Erős Péter az érsek nyilatkozatára írt nyílt levelét a Moldvából elszármazott, magyar egyházmegyékben szolgáló papok is aláírták (Horváth Antal, Pál Antal, Salamon József, Duma Ferenc, Bogdán István, Polgár János, Ciuraru János, Varga János, Salamon Antal).⁴⁶

Második szakasz – új szinten

Ahogy szó volt róla, 1998-ban a szerkesztőség felfüggesztette a lap megjelenését. Három évvel később, 2001-ben Ferenczes István, akit a lap szerzői között találunk már 1992-ben,⁴⁷ újraindította a lapot. Az új sorozat a XI.

⁴³ A tudósító a színes hírekben az utazásai során szerzett tapasztalatait fogalmazta meg. Az 1980-as években Kallós Zoltánnal, 1993 után Dr. Atzél Endrével járta Moldvát, illetve mérte fel a legkülönbélebb igényeket és szükségleteket, kézbesítette az igényelt adományokat (gyógyszerek, könyvek, pénz, antenna, élelmiszer stb.). BÁLINT MÓZES: *Testvérmentő. Krónikás napló a csángó sorsról*, Székelyudvarhelyi Közösségi Alapítvány, Székelyudvarhely, 2007.

⁴⁴ Az akcióban többen részt vettek, és Dr. Atzél Endre és szűkebb köre mellett sokan mások is tevékenykedtek ezen a területen. Az egészségügyi szolgáltatások mellett az ingajárat a televízióantennák kiszállítását is vállalta. Több településen szereltek fel több tíz antennát, amelyek segítségével a moldvaiak a Duna TV csatorna adásait követhették.

⁴⁵ *MM*, 1994. július, V. évf., 50 sz., 6. p.

⁴⁶ *MM*, 1991. június, II. évf., 13. sz., 2. p.

⁴⁷ Ferenczes István: *Istók János morzsa revolúciója* című megrendítő írása 1992-ben jelent meg (*MM*, 1992. május, III. évf., 23. sz., 2. p.; második rész: *MM*, 1992. május, III. évf., 24. sz., 2. p.).

évfolyammal folytatódott, a lapszámok kettős számozással jelentek meg. A lap kiadója a Hargita Kiadóhivatal, támogatója a Székelyföld Alapítvány.⁴⁸ A szerkesztésben kezdetben Albert Csilla, Bartha György, Fekete Réka, Mirk Szidónia-Kata, Szántó Emese működött közre, a lap grafikai szerkesztője pedig Ádám Gyula volt. 2006 júliusa és 2007 decembere között a lapot Sántha Attila, majd rövid ideig Bodor Zsolt, végül a 2022-ben bekövetkezett megszűnéséig Mirk Szidónia-Kata szerkesztette. A 2010-es évek elején kapcsolódott be a lap munkálataiba a székelyföldi, hosszú éveig Lujzikalagorban oktató Petres László, aki írásaival, tudósításaival a lap állandó szerzője lett, valamint a Gyimesben élő Halász Péter, akinek a kötetéből szemlézett fejezetek mellett számos írása (laudációk, könyvismertetések, jubileumi alkalmi írások, megemlékezések stb.) jelent meg a lapban. 2008 áprilisától a Hargita Kiadó honlapján a folyóirat digitálisan is hozzáférhető volt.⁴⁹

Az új sorozat nemcsak jogi, de szellemi értelemben is utóda és örököse az „anyalapnak”. Alapkonceptiója, irányelvei, témái azonosak, a hírvonatok és az aktualitások tekintetében pedig naprakész. Vannak azonban olyan területek is, ahol elmozdulást, hangsúlyváltást is megfigyelhetünk, például a kétnyelvűség esetében. A legfontosabb cikkek, szakmunkák román és magyar nyelvű párhuzamos közlése minden bizonnyal annak felismeréséből született, hogy a potenciális olvasóréteg nagyjából román nyelven tud olvasni. A moldvai magyarokról szóló legfontosabb alapművek magyar nyelven készültek, és a román olvasók számára nem is hozzáférhetőek. A lapban közreadott fordítások egy része, a kiadó által szerkesztett kétnyelvű, *Bibliotheca Moldaviensis* című sorozatban később önálló kötetekben is megjelent.

A rovatok legfeljebb más címszóval, ám követik a hagyományos tematikát: hírek, aktualitások, hagyományok, források, szépirodalmi és tudományos közlemények. Bár korábban is jelen volt, nagyobb hangsúllyal jelent meg a „társadalmi hirdetés”-eknek nevezhető anyagot közlő, cím nélküli rovat, ahol az etnikumot érintő ügyekben intézett felhívások kaptak figyelmet, mint például a 2002-es népszámlálás kapcsán kibocsátott MCSMSZ-felhívás,⁵⁰ a tanártoborzó felhívások,⁵¹ a magyar igazolvány megszerzésével kapcsolatos tájékozta-

⁴⁸ A megjelenés további támogatói: Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, Illyés Közalapítvány, Nemzeti Kulturális Alap, Frater Julianus Alapítvány, valamint más intézmények, magánszemélyek, előfizetők.

⁴⁹ A lapszámok feltöltése később megszakadt, a tanulmányírás időpontjában sem a hargitakiadohivatal.ro, sem a szekelyfoldfolyoirat.ro felületen nem találtam a lap archív számait.

⁵⁰ Ugyanezen ügy kapcsán Petru Gherghel jászvásári püspök is nyilatkozatot bocsátott ki, amelyben a főpásztor „arra biztatja a híveket, hogy románoknak vallják magukat”. *MM*, 2002. március, XII. évf., 3. (130) sz., 20. p.

⁵¹ „Gyere te is Csángóföldre tanítani” (*MM*, 2008. július, XVIII. évf., 7. (206) sz.).

tás,⁵² vagy éppen a moldvaiak számára megfogalmazott alkotói pályázatokat tartalmazó kiírások stb.⁵³

A kisebbség érdekképviseletének egyes területei, az oktatás, az egyházügy és a kulturális élet, az MCSMSZ tevékenysége, a moldvaiakat érintő romániai és az európai események nagy figyelmet kapnak.⁵⁴ A hírrovatban – az ekkor intézményesülő moldvai anyanyelvű oktatás – került a középpontba, a híreket hosszú ideig a Pusztinában oktató Bilibók Jenő szerkesztette, illetve az MCSMSZ állította össze.⁵⁵ A hírek és tudósítások, riportok további állandó szerzője a Kossuth Rádió tudósítója, Oláh-Gál Elvira, aki minden jelentős eseményről hírt adott a lap hasábjain is.⁵⁶ 2006-tól a hírrovat szerzői között találjuk Sántha Attilát is. A Moldvában zajló események a lap révén kaptak publicitást a magyar(országi) olvasók körében. Itt értesülhettünk például arról, hogy 2001. március 17-én, Bákóban megalakult a Dumitru Márтинаș Római Katolikus Egyesület (Asociația Romano-Catolică Dumitru Márтинаș). A falvakból érkezett, a helyi plébánosok által kiválasztott küldöttek részvételével alakult szervezetről, az alakuló ülésen lezajlott eseményekről Hegyeli Attila tudósított.⁵⁷ A sok lényeges információt tartalmazó cikkből a következőket emeljük ki: „a bejáratnál minden résztvevő kapott két könyvet: Dumitru Márтинаș: *A csángók eredetéről* (második javított kiadás), illetve Iosif Gabor: *A katolikus települések szótára* című művet, amelyekből az olvasó a helyi egyházmegye és a román tudományos álláspontot ismerheti meg a moldvai katolikusok (elmagyarosított román) eredetéről és a dialektus román voltáról. A negyven

⁵² MM, 2002. március, XII. évf., 3. (130) sz., 10. p.

⁵³ Az alkotói pályázatokat a lap az MCSMSZ és a budapesti székhelyű Lakatos Demeter Csángómagyar Egyesülettel közösen hirdette meg. A pályázat nyertes pályaműve Gábor Felicia *Csángó vagyok* című önéletrása, amely több kiadást is megért.

⁵⁴ A lap minden olyan eseményről hírt adott, ami a politika és az egyház életében történik, illetve kapcsolódik a moldvai magyarsághoz, így a Tytti Isohookana-Asunmaa által összeállított és az Európa Tanács által elfogadott Ajánlásról; a Gabriel Andreescu és Smaranda Enache által, az APADOR-CH és a Pro Európa Liga keretében készített Jelentésről; a Diszkrimináció Ellenes Országos Tanács állásfoglalásáról stb.

⁵⁵ Az egyes településekről gyakran helyiek küldtek tudósításokat. L. például: Duma-István András híreit több számban is (többek között: 2007.).

⁵⁶ Írásai később önálló kötetben is megjelentek: OLÁH-GÁL Elvira: *A moldvai magyarokról – riportok, interjúk, tudósítások*, Hargita Kiadóhivatal, Csíkszereda, 2014.

⁵⁷ MM, 2001. április, XI. évf., 4. (119) sz., 4. p. Az oktatási program későbbi vezetőjeként Hegyeli Attila számos cikkben számolt be az oktatás körül zajló eseményekről. Terjedelmi okok miatt ezekről itt részletesen nem számolhatunk be, de nem is szükséges, hiszen a program történetét és működését több helyütt összefoglalták már. L. például KOSTÁNDI Tímea-Ildikó (szerk.): *Tíz év Moldvában – Csángó oktatási program 2000–2010*, Zelegor Kiadó, Kézdivásárhely, 2010. Ehhez hasonlóan, az MCSMSZ, a Szeret-Klészse Alapítvány, a Szent István Egyesület működését és történetét sem foglalhatjuk itt össze, hiszen e rövid áttekintés célja nem az egyes intézmények, hanem a folyóirat bemutatása.

római katolikus pap, államtitkárok, megyei vezetők jelenlétében szervezett rendezvényen a bukaresti és a jászvásári római katolikus püspök levelét is felolvasták. Előbbi többek között azt hangsúlyozta: az egyház »felhatalmazza az Egyesületet, hogy katolikus hívek nevében beszéljen«⁵⁸. A hírek szerint az alakulás időpontjában 1500 fő igényelte a tagfelvételt.⁵⁹

Folytatódott a korábban nem közreadott történeti munkák és a legújabb szakirodalmi művek közlése.⁶⁰ Igen értékes rovat a lapszemle és a román nyelvű újságcikkek újraközlése (magyar fordításban is),⁶¹ ami az anyanyelvű oktatás- és az anyanyelvű mise igénylésének, a sajtóban zajló részletes és pontos dokumentálása is egyben.⁶² Ehhez hasonlóan, az újságban közreadott írások és dokumentumok révén megismerhető, sőt: kutatható a csíkszeredai székhelyű Domokos Pál Péter Alapítvány tevékenysége. Az Alapítvány elnöki beszámolóiban Borbáth Erzsébet a pénzügyi számadások mellett részletes szakmai értékelést is nyújt az Erdélyben tanuló diákok életkörülményeiről, iskolai és oktatási helyzetéről.⁶³ A moldvai magyar írásbeliség, sajtó- és irodalomkultúra első alkotásainak tekinthetjük a lapban megjelent, a moldvai magyar diákok által jegyzett cikkeket is.⁶⁴ Ugyanitt említhetjük meg a klézsei származású Duma Péter (sz.: 1945): *Comunism la Cleja sau dulcele năraurii multilaterale (Kommunizmus Klézsen, avagy a sokoldalú fejlettség oldalai)* című, részletekben, két nyelven közölt regényét is, amely létéről az olvasó a lap hasábjain

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ A magyar szervezkedés ellenében létesült Egyesület 2022-ben jubilált. Működéséről, tevékenységéről részletesebben L.: <<https://www.asrocatolic.ro/>> (letöltve: 2023. 04. 21.). A lap közreadta az Egyesület elnökével készült interjút is, aminek a szerzője Gazda Árpád (*MM*, 2022. augusztus, XII. évf., 8. (135) sz., 8–9. p.).

⁶⁰ Bandinus, Petrás Incze János, Jerney János, Veress Endre, Csúry Bálint, Nagy Jenő, Gazda László, Péntek János, Pávai István, Pozsony Ferenc, Tánzos Vilmos, Fodor Katalin, Halász Péter, Vincze Gábor, Seres Attila, Varga Andrea, Peti Lehel, Olti Ágoston, Kotics József, Sántha Attila, Imre István – Szeszka Erdős Péter, Nyisztor Tinka, Tampu Ferenc, Bilibók Jenő, Pogár Róbert, Iancu Laura stb. továbbá román vagy románul író szerzők: Alexandru Lahovari, Nicolae Iorga, Radu Rosetti, Ion N. Ciocan, Ferentz Ioan, Bucur Iulian stb. tudományos munkáiból vett részletek.

⁶¹ Többnyire: *Monitorul de Bacău, Deșteptarea*, stb.

⁶² Az ezzel a témával foglalkozó cikkek az aktualitás függvényében gyarapodnak vagy csökkennek, a kérdés azonban állandóan terítéken van, a lap újraindítása évétől (2001). A lap a bákói sajtótermékek mellett az erdélyi *Romániai Magyar Szó*ból, a *Króniká*ból, a *Hargita Népe*ből és a *Háromszék* című napilapból is szemlél, illetve közöl cikkeket.

⁶³ 2001-ben az alapítvány 129 Erdélyben tanuló moldvai gyermek bentlakási és étkezési költségeit fedezte (*MM*, 2001. november, XI. évf., 11. (126) sz., 2. p.). Valamennyi, az Alapítvány működéséről szóló éves beszámoló olvasható a lap egyes számaiban.

⁶⁴ Az írások mellett rajzok, grafikák is megjelentek szintén a Csíkszeredában tanuló moldvai diákok alkotásaiból.

értésült.⁶⁵ Szintén első közlésből olvasható Gazda László: *A „Vrancea kincsei” pionírexpedíció naplója*, ami több részben jelent meg, és rendkívül értékes adatokat közöl egy olyan korszakból (’70-80-as évek) és olyan helyszínekről, ahová sem turisták, sem kutatók nem látogathattak el.⁶⁶

Egy majdani, a kulturális élet eseményeit, intézményeit tárgyaló tanulmányhoz ugyancsak hiánypótlók a lapban közreadott tudósítások a falvakban kialakult és kibontakozott, helyi,⁶⁷ regionális és határokat átívelő rendezvényekről,⁶⁸ továbbá az Erdély-szerte hosszú éveken át megrendezett „Csángó Nap” eseményekről szóló cikkek.

Az új sorozat egyik rendhagyó rovata a *Kijöttek Erdélybe* című rovat, amit kezdetben Szántó Emese vezetett, és amelyben főként Erdélybe letelepedett moldvai magyarokkal készült riportok kaptak helyet. A moldvai elszármazottakkal készített interjúk sorra jelentek meg a lap későbbi számaiban is. Az olvasó így és itt szerezhette tudomást például a pusztinai, Amerikában élő Kiss István történetéről is, aki a „Chîșu Ștefan névtől csak akkor szabadult meg, amikor az amerikai állampolgárság felvételénél a személyi okmányok kiállításakor megkérdezték tőle: hogyan írják le a nevét?”⁶⁹ A rendkívüli élet-történetek megismerése mellett, ezekből a riportokból, interjúkból kiderül az is, hogy ámbár ’89 előtt „magyar kapcsolat” a székelység és a moldvai magyarság között nem létesülhetett, az egyéni életutak révén, ha bűvópatakszerűen is, ez a kötelék mégis és mindig is fennállt.⁷⁰ Újdonságnak tekinthetők

⁶⁵ Duma Péter gyermekkorát Bákóban és Aknán töltötte. A magyar nyelvet csak a családban használta. Fogtechnikusként dolgozott Dorohoiban és Botosánban. 1999-től Bákóban él, nyugdíjas. Az 1940-es évek végén apja képviselte Bákó megyét a Nemzetgyűlésben (MM, 2007. április, XVII. évf., 4. sz. (191).

⁶⁶ Az írás folytatásokban jelent meg a lap 2008–2009-es évfolyamaiban.

⁶⁷ Például: 2006 nyarán bővült a moldvai falumúzeumok száma, lévén, hogy a Perka Mihály által alapított szabófalvi intézmény mellett megnyitotta kapuit a klézsei Petrás Incze János Múzeum is, amit a Szeret-Klézse Alapítvány elnöke, Duma-István András hozott létre. L.: MM, 2006. július, XVI. évf., 7. (182) sz., 3. p. A moldvai falvakban a 2000-es évek második felétől sorra alakulnak meg vagy épülnek fel az ún. „Magyar Ház”-ak is, amelyek az anyanyelvű oktatás és a kulturális rendezvények helyszínei.

⁶⁸ 2001-től kezdődően szervezték meg Somoskán, Pusztinán, később más településeken is az ún. falunapokat, kulturális programokat, táncházakat, táborokat, amelyekre a Kárpát-medence minden régiójából érkeztek vendégek. Ugyancsak ezekben az években jöttek létre a különféle ének- és mesemondó versenyek.

⁶⁹ Az interjút Oláh-Gál Elvira készítette (MM, 2007. november, XVII. évf., 11. (198) sz.).

⁷⁰ Érdekességként megemlítjük még a mátyusföldi születésű Győry Szilveszter nyugalmazott hajógépésszel készült interjút. Győry Szilveszter a Dél-Romániában töltött munkávei során (1960–70-es évek) találkozott moldvai magyarokkal; az interjúbán emlékeit idézi fel. Győry nemesi család leszármazottja, nagyapja, Nemes Győry István, Kossuth Lajos seregében szolgált Világosig. A Csallóközben, Komáromban él, a Rózsaliget nevű lakótelepen, és rózsanemesítéssel foglalkozik. Számos rózsáját a moldvai magyarok egy-egy jeles személyiségéről és a moldvai népköltészet motívumairól nevezte el. L.: MM, 2014. szeptember, XXIV. évf., 9. (280) sz.

a 2000-es évek második felében a Kárpát-medence több kulturális központjában megtartott lap- és lapszámbeutatóiról készült tudósítások is.⁷¹

A folyóirat történetének második korszakából, jelentőségük okán, a korábban ismeretlen, a történészek által újonnan feltárt levéltári források közlését kell kiemelni.⁷² A számos értékes irat között itt egyet emelünk ki, és pedig Zöld Péter Dudássi Andrásához írt levelét, ami Szócs János történész tanár kutatásai nyomán került felszínre.⁷³

Ugyancsak újdonság az egyes számokban publikáló szerzők rövid névjege, és a képi illusztrációk erőteljesebb és összehangolt, adatolt jelenléte.

2017-től a Székelyföld Alapítvány kuratóriuma döntése alapján a lap évi négy számmal jelentkezett.⁷⁴ A korábbi koncepció is módosult némileg, a szokásos rovatok (hírek, évfordulók, megemlékezések, interjúk, tanulmányok) mellett a lap egy-egy település bemutatására fókuszált. 2017. tavaszi szám: Külsőrekecsény; nyári szám: Lujzikalagor; őszi szám: Mikecs László emlékezete; téli szám: Nagypatak; 2018. tavaszi szám: Trunk; nyári szám: Bogdánfalva; őszi szám: Klézse; téli szám: Somoska; 2020. tavaszi szám: Forrófalva; nyári szám: Szászkút; őszi szám: Pokolpatak és Dózsaújfalu; téli szám: Onyest; 2021. tavaszi szám: Csíkfalu; nyári szám: Frumósza; őszi szám: Halász Péter, illetve az északi falvokról általános történeti áttekintés; téli szám: Lészped; 2022. tavaszi szám: Pusztina; nyári szám: Magyarfalu; őszi szám: Lábnyik; téli szám: a lap és a szerkesztőség 2001–2022 közötti tevékenységének összefoglalása.⁷⁵

Az áttekintés tanulságai

A lapszámok áttekintésére irányuló, számos meglepetéssel járó kutatómunka egyik nagy felismerése és tanulsága, hogy az 1989 utáni, a moldvai magyarság etnikai megmaradására irányuló cselekvések *kezdemenyezői és alapítói* a moldvai magyarok. A moldvai magyarok szorgalmazták az önrendelkezéshez való jog, az anyanyelv tanulásához és használatához való jog, a kulturális önazonossághoz való jog törvényes biztosítását, a népi kultúra és a népkölté-

⁷¹ Például a győri bemutatóról: *MM*, 2007. február, XVII. évf., 2. (189) sz., 1. p.

⁷² A legtöbb forrást Seres Attila történész bocsátotta a lap rendelkezésére.

⁷³ A latin nyelvű iratot Pap Levente fordította magyar nyelvre. Megjelent: *MM*, 2008. április, XVIII. évf., 4. (203) sz., 5–6. p.

⁷⁴ *MM*, 2016. december, XXVI. évf., 12. (307) sz.

⁷⁵ A tematikus összeállítások gazdag és szakszerű áttekintést nyújtanak az adott település nyelvészeti, kulturális, történeti sajátosságairól, történelmi eseményeiről és jeles személyiségeiről (Gherghina Ioan, Benedek Márton; a magyar nyelvoktatás helyzetéről stb.). Az itt közölt riportok voltaképpen a legfrissebb és legújabb híradások a falvak magyarságáról és életéről.

szet alkotásainak gyűjtését, rögzítését,⁷⁶ a plébániatemplomok magyar védőszentjeiről készült emlékszobrok köztéri kihelyezését.⁷⁷ Az újságban közölt cikkek alapján mindeme folyamatok (önrendelkezés, oktatás, anyanyelvű hitélet, művelődés és kulturális szerveződés) (alakulás)története részleteiben nyomon követhető. Az MCSMSZ és a magyar nyelvoktatás történetéről a szövetség által közreadott áttekintésekből később átfogó képet is kapunk,⁷⁸ akár csak az anyanyelvű hitélet biztosítása terén tett erőfeszítésekről.⁷⁹

Második tanulságként azt szükséges megfogalmazni, hogy e kezdeményezések befogadói és támogatói az erdélyi magyarok és különféle székelyföldi szervezetek voltak.⁸⁰ Ugyanakkor már a korai években rendszeressé vált a moldvaiak magyarországi látogatása,⁸¹ a testvértelepülés kapcsolatok létesítése stb.,⁸² és ezek a látogatások nem ad hoc szervezkedések, egyéni kalandok voltak, hanem kollektív szándékok jegyében valósultak meg, amelyek a személyes élményen túl a nyilvánosság előtti megjelenés és a tartós kapcsolatok létesítését célozták meg.⁸³ Ugyancsak ennek jegyében esik nagy figyelem a személyes kapcsolatok, levelezések szorgalmazására, amit a lap a moldvai magyar és a Kárpát-medencén belül élő magyar diákok, fiatalok között kívánt előmozdítani. A korabeli civil és társadalmi kezdeményezések között látjuk a kétezres években létrejött keresztszülő-mozgalom csírait is.⁸⁴

⁷⁶ Az újság már az első számokban buzdította a diákokat pályázatok és díjazás keretében a saját környezetükben elérhető népköltészeti alkotások gyűjtésére (*MM*, 1993. január, IV. évf., 32. sz., 3. p.).

⁷⁷ Például a Pusztinán 2004-ben, Magyarfaluban 2006-ban Csoma Gergely szobrászművész által alkotott Szent István emlékművek (*MM*, 2004. december, XIV. évf., 12. (163) sz., 2. p.).

⁷⁸ L. még: <www.csango.ro> (letöltve: 2023. 04. 21.).

⁷⁹ L.: Nyisztor Tinka számos írását és a vele készült interjúkban elhangzottakat. L. még: FERKÓ Zoltán: *Zarándoklat a moldvai magyar miséért*, Szent Gellért Kiadó, Budapest, 2007.

⁸⁰ RMDSZ, Háromszék napilap, József Attila Általános Iskola stb.

⁸¹ Egy ilyen látogatás során köszöntötték a 89. születésnapját ünneplő Domokos Pál Pétert (*MM*, 1990. augusztus I. évf., 6. sz., 3. p.).

⁸² Például Demse Márton közreműködése révén 1994-ben Budapest XI. kerülete és Bákó között létesült testvérkapcsolat.

⁸³ A legkésebb példája ennek az 1991-es pápalátogatáson részt vett ezer, harminc moldvai magyar faluból egybegyűlt katolikus (*MM*, 1991. augusztus, II. évf., 14. sz., 1. p.). A rendezvény résztvevői levelet nyújtottak át II. János Pál pápának, amit a lapban is közreadtak (*MM*, 1991. október, II. évf., 17. sz., 1. p.).

⁸⁴ Keresztszülők a Moldvai Csángómagyarokért Egyesület. A lap hasábjain olvasható olyan hirdetés is, amelyben a székelyföldiek keresztszülőséget ajánlanak fel a moldvai családoknak. Itt még csak a személyes kapcsolat, közösségépítés szándéka nyer megfogalmazást, a motiváció nem az oktatáshoz szükséges anyagi támogatások megteremtése: „Mit is akarunk mi, magyarok Veletek csángó testvéreink? (...) Azt szeretnénk, ha Ti is jobban megismernétek minket, és mi is jobban megismernénk Titeket. (...) Azzal tudnánk ténylegesen segíteni Rajtatok, ha Ti innen a székelységből kereszt- vagy bérmaszülőket választanátok gyermekeiteknek (...) Tesszük ezt keresztényi szeretetből,

A rendelkezésre álló szakirodalmi adatok alapján úgy tűnik, a kutatás a legkevesebb figyelmet a Moldvában zajló kulturális események számbavételére fordította. A lap híradásaiból kiderül, hogy 1990 nyarán Lészpeden már megtartották az „Első Csángó-Magyar Fesztivál – népviselet, ének és tánc” elnevezésű kulturális rendezvényt,⁸⁵ amelyen részt vettek Külső-Rekecsény, Lészped, Pusztina, Diószén, Kalagor és Nagypatak népi előadói,⁸⁶ továbbá a rendezvényre meghívást kaptak gyimesi és egyházaskozári csoportok is, akik anyagi források hiányában végül lemondták a részvételt. A lap híradásai már az 1990-es évek elején beszámoltak a Dobrodzsában élő moldvai elszármazottakról, akikről – ennek ellenére – jóval később szerzett tudomást a szakma és a tágabb közvélemény egyéb, nagyobb felülettel rendelkező sajtómédiumból.⁸⁷ A csángó fogalom problematikus voltára visszaautalva, idézzük fel itt a tenger menti magyarokról szóló cikkből a következőket: „A polgármester úr nem csángókat mondott, hanem magyarokról (unguri) beszélt. (...) [A] római katolikus templomot magyar templomnak (biserica ungurească) nevezik a helybeli románok.”⁸⁸

A három irányban (moldvaiak, anyaországiak, románok felé), rendkívül gazdag tematikában, különféle ismereteket közvetítő médium az első, saját alapítású magyar intézménynek tekinthető, amely – az ismert okok miatt – bár területileg Moldván kívül működött, mindenestül a moldvai magyar közösség alapítása és alkotása, és a közösség szolgálatára létesült. Ma már az is láthatóvá vált, hogy az alapítók által megfogalmazott célok maradéktalanul teljesültek, mi több, a lap olyan bázisként és védőpajzsként is működött, amelynek védelmében és hátterében az elmúlt húsz év eseményei is kibontakozhattak.

kötelességből és nem érdekből. Nincsen semmilyen hátsó gondolatunk Veletek kapcsolatban. Szeretni és szolgálni szeretnénk Titeket” (MM, 1990. szeptember, I. évf., 15. sz., 4. p.).

⁸⁵ A cikk szerzője megjegyzi, hogy hasonló rendezvényeket az 1950-es években is szerveztek (MM, 1990. augusztus, I. évf., 14. sz., 1. p.).

⁸⁶ Énekesek, táncosok, zenészek.

⁸⁷ A magyar közvélemény ünnepélyesen fogadta Vujity Tvrtko: *Magyar falu a Fekete-tenger partján* című híradását. Az itt élő magyarokról később hosszabb ismeretterjesztő film is készült.

⁸⁸ MM, 1991. február, II. évf., 10. sz., 4. p.